

ZÁPADO-VÝCHODNÁ IDENTITA: PRÍKLAD HENRYHO HEISELERA¹

Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Martin Tamcke

Abstrakt:

Ein im zaristischen Russland geborener Deutschstämmiger, Henry von Heiseler, der mit seiner Frau nach Deutschland gezogen war, aber russischer Staatsbürger blieb, kehrte zur Beerdigung seines Vaters wieder nach Petersburg zurück und wird vom Ausbruch des Ersten Weltkrieges überrascht, erlebt den Krieg als zaristischer Offizier, dann den Bürgerkrieg und flieht später nach Deutschland, wo seine Erfahrung zwischen Deutschland und Russland und seine westöstliche Identität nicht verstanden wird. Und dennoch wird er zu einem Mittler für die russische Kultur im Westen und hilft bei der Verbreitung des Wissens zur russisch-orthodoxen Spiritualität im Westen.

Schlüsselworte:

West-östliche Identität, Herzensgebet, russischer Bürgerkrieg, Iwanow, russische Religionsphilosophie, Stefan George, Deutschrusse

1. Úvod

Existuje západo-východná identita? Kto sa zaujíma o dvojité identitu medzi Východom a Západom, v prípade Ruska myslí aj na určité formy výskytu „Euroázijčanov“, ktorí svoju identitu vedome stanovujú podľa príslušnosti k Ázii a k Európe. Ten môže v tomto prípade myslieť aj na Turecko, ktorého náboženský habitus je aj dnes zaraďovaný do Orientu, ale jeho kultúrna identita preukazuje silne európske črty.

Otázka západo-východnej identity vychádza na povrch aj tam, kde si ľudia jednoducho neboli tak istí svojou príslušnosťou k jednému alebo druhému. Často to malo

---

¹ Do slovenčiny preložil Mgr. Maroš Nicák, Dr. theol., Inštitút kontextuálnej teológie, Evanjelická bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

biografické dôvody. V Nemecku patrí ku najznámejším prípadom Alexander Schmorell, ktorý bol synom jedného nemecko-ruského lekára. Po ruskej revolúcii bol jeho otec presídlený do Mníchova.² Výchova syna Alexandra bola v rukách jednej ruskej pomocnice v domácnosti, ktorú si rodina vzala so sebou do Nemecka a u ktorej slúžila až do svojej smrti. Alexander Schmorell patrilo ako mladý študent k samotnému jadru takzvanej „Bielej ruže“, jednej malej študentskej skupine odporu proti Hitlerovi zoskupenej okolo Schmorella a súrodencov Schollových. Schmorell prešiel s jeho priateľmi Schollom a Grafom na ruskom fronte k Rusom a oslavoval, alebo sa s nimi bavil, a svojim priateľom ukázal ľudskú tvár nepriateľa. Samotný Schmorell stál pevne ukotvený v pravoslávnej tradícii, ktorú mu priblížila jeho ruská pestúnka. O tom svedčia ešte posledné zmienky o rodine pred jej popravou. Dnes sa zo strany Ruskej ortodoxnej cirkvi urýchľuje svätorečenie tohto martýra nacionálno-socialistickej vlády v Nemecku.

Schmorell opustil Rusko, keď bol ešte dieťa, iní sa ale po odchode z Ruska usadili v Nemecku v polovici svojho života. Spočiatku sa jednalo o milióny Rusov, ktorí prostredníctvom vlastných novín, vydavateľstiev, inštitúcií a vysokých škôl vytvorili centrá exilových Rusov v Berlíne, Prahe a Paríži. K tým, ktorí boli v Berlíne tunajší, patrila rodina Nabokovcov. Do Nemecka odchádzali z Ruska ale aj nemeckí Rusi. Títo ľudia sa museli neustále rozhodovať, či útek do Nemecka ako vynútená politická voľba súčasne zahŕňa aj odmietnutie ruskej kultúry, prípadne do akej miery sa majú zaviazat' nemeckej kultúre, alebo ani jedno z toho.

Na príklade básnika a šľachtica Henryho Heislera je možné charakterizovať, ako bol Východ a Západ súčasťou jednej a tej istej duše, a aký potenciál zmierenia medzi národmi títo ľudia predstavovali.

---

² Igor Chramow, *Die russische Seele der „Weißen Rose“* (Aachen: Helios Verlag, 2013); Gregor Fernbach ed., *„Vergesst Gott nicht!“ – Leben und Werk des heiligen Alexander (Schmorell) von München* (Wachtendonk: Verlag Wachtendonk, 2013); Igor Chramow ed., *Alexander Schmorell: Gestapo-Verhörprotokolle, Februar-März 1943* (RGWA 1361K-1-8808) (Orenburg: Dimur-Verlag 2005); Christiane Moll ed., *Alexander Schmorell, Christoph Probst: Gesammelte Briefe* (Berlin: Lukas Verlag 2011); Peter Selg, *Alexander Schmorell, 1917 – 1943: Der Idealismus der „Weißen Rose“ und das geistige Russland* (Stuttgart: Verlag des Ita Wegman Instituts, 2013).

2. Pútnik medzi svetmi

Henry Heiseler sa narodil 23. decembra 1875 ako najstarší z piatich detí v jednej šľachtickej nemecko-ruskej rodine v Petrohrade.³ Potom, čo sa mu najskôr dostalo súkromného vyučovania, odišiel na private gymnázium a v roku 1894 začal svoje historicko-filologické štúdium, ktoré bolo predčasne ukončené jednoročnou službou v armáde v roku 1896. V roku 1897 bol ustanovený za ruského dôstojníka. Skutočnosť, že vyrástol v luteránskej tradícii mnohých nemeckých Rusov, dokladá jeho konfirmácia v Kostole sv. Kataríny v Petrohrade.⁴ Heiseler ešte raz len na okamih nadviazal na svoje štúdiá v Petrohrade. V roku 1898 odišiel do Mníchova ako private sekretár Carla Thiemesa, zakladateľa mníchovskej poisťovnej spoločnosti, a oženil sa s jeho dcérou Emy 23. júla 1899 na zámku Weißenstein pri Linzi. Sobáš vysluhoval pruský dvorný kazateľ Adolf Stoecker. V apríli 1905 kúpil Heiseler roľnícky dom neďaleko Brannenburgu nad Innom. Nemecko sa tak stalo jeho domovinou rovnako ako Rusko.

V zime roku 1901/02 sa najprv stretol spolu so Stefanom Georgeom, ktorý mal odvtedy na neho veľký vplyv. George bol vedúcim básnikom jednej ľudovo orientovanej literatúry. Heiseler našiel prepojenie na vtedajšiu literárno-umeleckú scénu mysliteľov. Zostal ale pútnikom medzi Ruskom a Nemeckom.

Naďalej upísaný divadlu pociťoval prevahu toho ruského nad nemeckým.⁵ Kritika nemeckej súčasnosti môže vzniknúť aj z kritiky tej ruskej. Koncertný život Petrohradu bol údajne „veľmi rozvinutý“, ale vraj nemal „absolútne obchodný charakter ako v Berlíne“.⁶

Kontakty k Rusku zostali nezlomné a stali sa súčasťou dvojitej príslušnosti k Nemecku a Rusku. Svoje povinnosti ako ruského záložného dôstojníka bral naďalej svedomito.

³ Heiseler udáva neskorší dátum narodenia „1875 11. Dezember alten Stils“ a tak poukazuje na zdanlivo bezvýznamný spôsob existujúcej príslušnosti k ruskej kultúre, por. Henry Heiseler, *Sämtliche Werke* (Heidelberg: Verlag Lambert Schneider, 1965), 191.

⁴ Helga Fleiss, „Traum und Wirklichkeit bei Henry von Heiseler“ (Phil. Diss., Universität Graz 1970), 10. Fleiss odhalil túto poznámku v originály diela „Marginalien“, ktorá bola vynechaná vo vydaní v „Sämtliche Werke“ a zverejnil časť prameňa v prílohe svojej dizertácie pod č. 1.

⁵ „Brief Henry von Heiseler an Walther Lampe vom Februar oder März 1906 aus Berlin,“ por. Henry von Heiseler, *Zwischen Deutschland und Rußland: Briefe 1903-1928* (Heidelberg: Lambert Schneider, 1969), 31.

⁶ „Brief Henry von Heiseler an Walther und Else Lampe aus Krestowsky/St. Petersburg vom 7./20. Dezember 1911,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 66.

⁷ „Brief Henry von Heiseler an seine Frau Emy vom 30. März/12. April 1911,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 54.

Na tomto základe prišiel na čoraz dlhšie, častokrát mesačné, návštevy k rodičovskej vetve rodiny. Pri príležitosti smrti svojho otca sa Heiseler zdržiaval v apríli roku 1914 v Rusku. Tam ho prekvapilo vypuknutie vojny. Návrat do Nemecka nebol viac možný. Jeho otec nikdy neporozumel tomu, prečo Heiseler „vlastne býval v zahraničí“, a dvojité lojalitu syna ku dvom kultúram neschvaľoval.⁷ Pre samotného Heiselera bola jeho ruská štátna príslušnosť viac ako len formalitou.

3. Od rusko-nemeckej k nemeckej identite

Keď bol Heiseler povolaný do služby na začiatku vojny v roku 1914, vyzeralo to najskôr tak, že by musel ísť na západný front a bojovať proti nemeckým vojakom. Napriek tomu sa počas postupu na front batalión zastavil, aby hliadkoval železničnú trať z Helsingforsu (švéd. Helsinki) do Lahti. Heiseler velil hliadke železničnej stanice v Helsingforsi až do momentu, keď bol preložený do pevnosti vo Vyborgu, kde školil regrútov a kde bol v marci 1915 povýšený na veliteľa. Jeho brat padol, sám bol najprv odvelený na severný front a následne preložený do Vologdy. Opäť mu prináležal rozkaz dohliadať na železničnú trať, tentokrát na železničnú trať z Petrohradu cez Vologdu do Archangel'ska. Po revolúcii v roku 1917 zaujal v červenej armáde vedúce pozície a úspešne pôsobil v boji proti „Bielym“ pri Votkinsku a Archangel'sku. Po rozpustení ruského generálneho štábu v roku 1921 sa vrátil do rodičovského domu.

Ten istý Heiseler, ktorý ešte 18. augusta 1914 priam bezstarostne dobýval „Nemecko tri- až štyrikrát denne“ v rámci rozhovoru pri čaji s jeho ruskými dôstojníckymi kolegami⁷, stratil postupom času pozitívny postoj k Rusku ako ku svojej domovine. V „univerzálnom horore“, ako teraz označoval vojnu, videl „našu vlastnú šialenosť“.⁸

Revolúciu v Rusku ale ešte schvaľoval. „Kvôli tejto veľkej zmene som práve šťastný. Aký zázrak za noc! Zrazu byť slobodný! Máme na čom pracovať, prirodzene, oveľa viac ako predtým, ale to nevádi, pretože teraz môžeme vedieť, že naša práca nebude viac nezmyselná. V meste sme tu boli prví, kto sa pripojil k prvej vláde, a všetci nás nasledujú, a tak to šlo celkom hladko, bez prípadov nešťastia“.⁹

⁷ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Borowitschi vom 18. August 1914,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 98.

⁸ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy vom 18./31. Juli 1915,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 117. Heiseler písal medzitým po anglicky.

⁹ „Brief Henry von Heisellers an Edith Heiseler aus Wologda vom 18./31. März 1917,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 125.

Po opakovanej revolúcii je badateľné stále hlbšie prenikajúce odcudzenie.

„Štastní sú mimochodom ľudia, ktorí môžu pociťovať čas, v ktorom žijeme, ako veľký. Ja tú 'veľkosť' nemôžem vidieť, mne sa zdá akoby sa len vystavil urodzený obraz slobody, aby prišla duševná zberba všetkých stavov a niekoľko mesiacov ho striekala krvou a obhodila špinou. Špina tiež udusí slobodu, to je jasné, a na vine nie je jedna alebo druhá zo strán, ale celkom všeobecná maličkosť, zákernosť a úbohosť.“¹⁰

Heiseler svoje odcudzenie k domovine prekryl túžbou po Nemecku a svojej rodine. Všetky snahy môcť vycestovať stroskotali v decembri roku 1920 s odkazom, že pôsobí ako niekto kto je „mobilizovaný“. „Pri prvej možnosti prídem do Nemecka, aby sa mi potom ono celkom stalo domovom. Vnútorne som tam už dlhšie.“¹¹

Jeho tón bol stále zúfalejší. 8. marca, keď jeho brat Bery zomrel v južnej časti Ruska na škvrnitý týfus, napísal: „Nedá sa to viac vydržať.“¹² Svoju situáciu nazval o týždeň neskôr „protiprirodzenou a šialenou“.¹³ Desať dní neskôr: „Robím všetko, čo môžem, aby som vydržal“.¹⁴ Zopár dní neskôr:

„Je zázrak, že som to toľko rokov vydržal, bez toho, že by som sa prinajmenšom stal nervovo chorým. Verím, že ma zachráni len nádej a knihy, ak by som ich nemal, pomiatol by som sa alebo by som spáchal samovraždu.“¹⁵

¹⁰ „Brief Henry von Heisellers an Edith Heiseler, die Tochter seines Veters in Wiborg/Finnland, aus Wologda vom 28. März 1918,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 132.

¹¹ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Witebsk vom 11. Dezember 1920,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 145.

¹² „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Witebsk vom 8. März 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 145.

¹³ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Witebsk vom 15. März 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 146.

¹⁴ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Witebsk vom 25. März 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 146.

¹⁵ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Mogilew vom 7. Mai 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 146-147. Tieto myšlienky sa objavujú aj v „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Mogilew vom 16. Juni 1921“ skoro v rovnakom znení, 151-153.

Čím bezvýhodkovejšie sa preukazovala nádej na vycestovanie, tým sa stal voči Rusku odmietavejší. „Čo tu mám vlastne robiť v tejto cudzej krajine?“¹⁶, alebo „Prečo mám v cudzej divočine chradnúť a zopsuť sa?“¹⁷

Ruskí rodáci ho teraz už identifikovali ako „cudzinca“.¹⁸ Odteraz sa považoval voči svojej ruskej domovine odcudzene ako Nemec.¹⁹ Život v Rusku sa mu zdal už „pustý, šedivý a biedny“.²⁰ Keď zmluva medzi Nemeckom a Sovietskym zväzom umožnila nemeckému občanovi návrat do Nemecka, – čiže nie jeho, keďže ešte stále bol ruským občanom –, jeho zúfalé snahy o vycestovanie sa zintenzívnili.²¹ Nakoniec sa pokúsil o útek. Pri prvom pokuse, kedy ho mal jeden sánkar priviesť do Fínska, bol chytený orgánmi bezpečnosti (ČEKA) a bol týraný. Heiseler nakoniec utiekol na loď. Schovávajúc sa pod posteľou prečkal Heiseler prehľadanie lode bezpečnostnou službou, ktorá odhalila v jednej skrýši z uhlia dvoch ďalších utečencov. Až pri navádzajúcej lodi opustili skrytí príslušníci bezpečnostnej služby prehľadávanú loď. 2. septembra 1923 dorazil Heiseler do Brannenburgu.²² Do jeho smrti 25. novembra 1928 mu vtedy zostávalo päť skôr utiahnuto prežitých rokov.²³

4. Návrat ruskej časti identity

S ďalšími Nemcami, ktorých identita bola taktiež sformovaná Ruskom, Heiseler ďalej zápasil o to, urobiť pre Nemcov Rusko zrozumiteľnejším. Cesta za slobodou sa preukázala súčasne ako bôľ z toho strateného. Johannes von Guenther, Heiselerov spoločník, okamžite definoval boľavú rozorvanosť migrantov.

---

¹⁶ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Mogilew vom 29. Mai 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 148.

¹⁷ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Mogilew vom 6. Juni 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 151.

¹⁸ „Brief Henry von Heisellers an Else von Guaita aus Mogilew vom 17. Juni 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 156.

¹⁹ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus Mogilew vom 20. Juni 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 157.

²⁰ „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus St. Petersburg (Leningrad) vom 29. Juli 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 165. Por. jeho ľútosť, keď musela jeho matka zomrieť za takýchto podmienok – „v takej desivej biede“ – „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy vom 20. Juni 1921,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 158.

²¹ Bol v nemeckom zariadení opatery, keď obdržal túto nepríjemnú správu, že pre neho ako ruského občana – čo teraz Heiseler považoval za „fatálnu formalitu“ – nie je možný návrat, „Brief Henry von Heisellers an seine Frau Emy aus St. Petersburg (Leningrad),“ por. Heiseler, *Zwischen*, 164.

²² „Brief Henry von Heisellers an Friedrich Gundolf aus Haus Vorderleiten in Brannenburg am Inn vom 15. Mai 1923,“ por. Heiseler, *Zwischen*, 174-175.

²³ „Tamara von Heiseler, Ein Bericht über den letzten Tag“, por. Heiseler, *Zwischen*, 199-201.

„Ale Rusko, jeho láska, to viac nebola. Verím, že sa nemýlim, keď tvrdím, že najstrašnejšie zomieranie Ruska sa stalo pre Henryho Heislera základmi otriasajúcou katastrofou, pretože Rusko miloval každou časťou svojej duše, on, jeden z najnemeckejších mužov, priamy a silný ako málokto, niesol vo svojom vnútri neskrotiteľnú žiadosť po sne a mäkkosti, jeden nestratiteľný poklad na tmavosladkej melódii.“²⁴

Priradenie mäkkosti k Rusku a pevnosti k Nemecku môže byť ako kliše rušivé, bipolarita Heislera a jeho príslušnosť k Rusku a Nemecku boli týmto dolapené. Táto naďalej pretrvávajúca blízkosť k Rusku viedla nezvratne ku celkom skreslenému vnímaniu, ktoré spočívalo v skupine okolo Georga.

Do tejto skupiny patriaci židovský autor Karl Wolfskehl priznal, že v jeho „žilách“ prúdi nemecká a západoeurópska „krv“. Vzbudzovalo predsa pozornosť, že vyrástol v „najruskejšom Rusku“. Dlhoročný spoločník sa pritom pomýlil v rodisku Wegnersa. Tak málo mu bolo známe Rusko a jasné Heislerovo prepojenie. Myslel, že Heiseler bol udomácnený „v Moskve, v tieni Kremľa, starého hradu stepí“.²⁵ Sotva jednoznačnejšie sa mohla prejaviť ignorancia voči Východu. Wolter, ktorý tiež patril do spomínanej skupiny, išiel ešte ďalej a u samotného Heislera lokalizoval trvalé pôsobenie ruského ducha. „Ten cudzí ruský element ešte nepochybne v Heislerovi slobodne doznieval“.²⁶ Keď sa mohol Heiseler opäť slobodne obrátiť k Rusku a agitovať v Georgovej skupine, narazil na nepochopenie, ktoré zároveň manifestovalo neschopnosť pochopiť Heislerovu hraničnú skúsenosť. Členovia skupiny sa k tomuto vyjadrili po smrti Heislera celkom badateľným spôsobom. Wolters tiahol líniu odmietnutia do univerzálnosti. „Rusi sú zacielení duchovne podľa Byzancie a duševne podľa Ázie, sú pre nás to nepriepustné cudzie, v ktorom udiera iný takt života“.²⁷ Túto rozladenosť skupiny voči Heislerovi potvrdzuje sám George vo svojom liste jeho synovi Berntovi:

²⁴ Johannes von Guenther, *Erinnerungen an Begegnungen und Gespräche mit Henry von Heiseler*, por. Henry von Heiseler, *Aus dem Nachlass mit der Totenmaske des Dichters* (Chemnitz: Gesellschaft für Bücherfreunde zu Chemnitz, 1929), VIII-IX.

²⁵ Karl Wolfskehl, „Erinnerungen an Henry von Heiseler,“ *Münchner Neueste Nachrichten*, 25.06.1929, 70.

²⁶ Friedrich Wolters, *Stefan George und die Blätter für die Kunst* (Berlin: Bondi, 1930), 231.

²⁷ Wolters, *Stefan George*, 231.

„Potom by sme ocenili význam Henryho Heislera, poukazujú na dvojité tvár: na jednu, ktorá je otočená Západu a druhá Východu. Obe pôsobia ako ruská jednota. My to tak ale nemôžeme vidieť. Európe obrátenú tvár básnika, ktorá sa vyjadruje v listoch vzhľadom k umeniu, sme plne ocenili, aj kde sa vmiešala ruská nota. K Ázii otočená tvár má pre nás niečo neprijateľné, hrôzostrašné.“²⁸

Práve blízkosť Heislera k Rusku ho dištancovala voči druhým členom Georgovej skupiny. Sippl, ktorá editovala ruské spisy Heislera, na tomto mieste zhrňa, že „interkultúrne stretnutie medzi Heiselerom a Georgovou skupinou predstavuje paradox vedome sa opustenej dialogickosti“ alebo „dialóg bez partnera“.²⁹

Evanjelický teológ a dogmatik Paul Schuetz charakterizoval Heiselerovu existenciu ako „Rus a Nemeč, uprostred dialektiky hraníc, uprostred v nekončiacom priestore nemecko-ruského kontinentu.“³⁰ V súčasnom výskume Heislera sa o ňom hovorí z pohľadu „fascinácie kultúrneho prekonania hraníc.“³¹

V každom prípade sám vo svojej básni o Nemecku (symbolizuje ho Dorothea) a o Rusku (symbolizuje ho Tatjana) jednoznačne dokumentoval, že svojou náklonnosťou k obom prinajmenšom dúfal – môcť prekonať ich protiklad.

*„Tatjana, Dorothea, medzi vami slepá roztržka
sadí zachytené koly
a vysádza plot suchej trníovej kroviny
ako strážca okolo bezhraničnej duše.*

*Popletená hra nešťastného osudu delí srdce od
srdca, oddeľuje krv od krvi
a vedie v temnom zakalení vaše pohľady zo
správneho chodníka –
viete, čo robíte?*

²⁸ „Brief an Bernt von Heiseler vom 25. Oktober 1929 aus Berlin“, text u Carmen Sippl a Fedor B. Poljakov, *A.S. Puschkin im Übersetzungswerk Henry von Heislers (1875-1928) ein europäischer Wirkungsraum der Petersburger Kultur* (München: Sagner 1999), 62.

²⁹ Sippl a Poljakov, *Puschkin*, 58.

³⁰ Paul Schütz, „Henry von Heiseler,“ in *Orient und Occident 4, Der russische Geist im Kampf um seine Existenz und der Protestantismus* (Leipzig: J.C. Hinrichs, 1930), 89-90. Schütz sa angažoval najmä ako podporovateľ drámy „Tantalos“ od Vjačeslava Ivanoviča Ivanova, ktorú Heiseler preložil do nemčiny.

³¹ Sippl a Poljakov, *Puschkin*, 63.

*Zrútite sa do prachu, piliere vašich stavieb,
udriete ostrou oceľou po vašich myrtách a
založíte požiar v dome vašich detí.
Viem, poznám návrat vás zblúdilych!*

*A ponad krajinu, ďaleko rozsiahlu a kopcovitú,
ktorá už zárodok mladej žatvy ťažká,
beží moja láska ta, ktorá striebornými krídlami a
usmievajúc sa prelietava všetky železničné
závory.³²*

5. Religiozita

Heiselerovo videnie ruskej religiozity bolo najprv čisto estetické. Bol fascinovaný pravoslávnyimi cirkevnými piesňami, zlatom kostolných kupol, horiacimi sviečkami a ikonami.

So Sovietmi sa Heiselerovo prežívajúce pozorovanie stalo so zreteľom na ruskú religiozitu viac a viac solidárnym postojom voči duchovnému príbuzenstvu. „V listoch, ktoré boli súčasne schválené v samotnej Moskve, nepojednáva žiadny riadok o veciach, ktoré by preberali nepominuteľný ľudský život: o umení, vede, o Bohu a cirkvi.“³³ Jazyk sovietskych novín je studený, tvrdý, mechanický, cudzokrajný a bezmocný, a preto neuznáva nič len „ruskú“ reč. Meštianskemu ruskému človeku sa berie tým novým to, čo mu bolo vzácné.

„Aby sám duševne nezišiel“, dozerá vzdelaný Rus na to, čo nazýva kultúrou, a snaží sa vypäto „nestratiť pocit, že zničené Rusko nezaniklo, ale žije ďalej a život vyrastá z jeho trosiek.“³⁴ Heiseler si nepočínal svojím stiahnutím sa do seba a k literatúre inak ako iní zástancovia ruského meštianstva.

Ruská revolúcia malichernosťami rozmliaždila „pravé a dôležité ľudské veci“, dunivé odrhovačky prehlušili melódie Mozarta.³⁵ S tým duchovným mu pripadla aj religiozita násilia. Rusko pre neho prestalo existovať a z krajiny odišla ruská religiozita,

---

³² Heiseler, *Sämtliche Werke*, 39.

³³ Marginalien I, por. Heiseler, *Sämtliche Werke*, 239.

³⁴ Marginalien I, por. Heiseler, *Sämtliche Werke*, 239.

³⁵ Marginalien I, por. Heiseler, *Sämtliche Werke*, 219.

ktorá sa počas Sovietskeho zväzu zmuťovala a prednostne prežila v duchovnom vlastníctve tých, ktorým nezostávalo nič iné, len vnútorná emigrácia.

Heiseler sa upínal na ruskú religiozitu aj po jeho úspešnom úteku. Jedna ikona zaujala v jeho dome symbolicky význačné miesto.³⁶

S veľkým prekladateľom ruských diel do nemčiny, Reinholdom Walterom, spájalo Heiseleru intenzívne priateľstvo. Obe rodiny žili dlhodobo spoločne v Heiselerovom dome vo Vorderleitene. Oboch spájala záujem o ruskú náboženskú filozofiu. Čítali a prekladali obzvlášť Berdjajeva, Šestova, Ivanova a prirodzene Puškina.

Najdôležitejší preklad od Waltera za účelom sprostredkovania ruskej zbožnosti pre Nemecko zostal dlhý čas jeho spis „Úprimné poviedky ruského pútnika“.³⁷ Dielo bolo dokončené v dome vo Vorderleitene u Heiselerovcov. Heiseler sa zúčastnil prekladov ešte počas života. Odporučil Walterovi zaslať preklad katolíckym novinám „Hochland“.³⁸ Jeho zámerom bolo prevziať recenzentskú prácu.

V roku vydania prekladu boli Walterovci hosťami u Heiselerovcov. Kniha bola na Štedrý večer vianočným darčekom určeným pre hostí. Zachovaný exemplár ešte nesie venovanie pani Eme Heiselerovej.³⁹

Publikovanie prekladu „Života pútnika“ v roku 1925 platí dnes, ako je stanovené najskôr Emmanuelom Jungclaussenom, ako „začiatok inkulturácie“ Ježišovej modlitby na Západe.⁴² Obaja⁴⁰, Heiseler a Walter, vypracovali špeciálne vydanie časopisu „Gral“, ktoré vydal Walter v roku 1925. Tu premiešal Walter preklady Blocka a Puškina, Čechova, Balmonta a Suvčinského s náboženskou lyrikou ako napr. s Lermontovou „Modlitbou“. Tiež sa tu nachádza Karsavinsova „Ruská myšlienka“, alebo Frankovo „Bytie a smernice ruskej filozofie“. Ruská religiozita vystúpila ale predovšetkým s Iljinovým dielom „O bytí ruskej zbožnosti“ a s úryvkami z Walterovho „Života pútnika“, podporená s ťažiskom u ruskej náboženskej filozofie na výstave kníh.⁴¹ Vydavateľ čísla časopisu, jezuita Friedrich Muckermann, postavil číslo časopisu do kontextu, v ktorom ho Walter a Heiseler radi akceptovali. „Jedná sa (v tomto vydaní) o ľudské dielo, ktoré môže priniesť len ovocie, ak

³⁶ Por. Gro., 26.

³⁷ Por. Sippl a Poljakov, *Puschkin*, 79.

³⁸ Brief Henry von Heiseler an Reinhold von Walter aus Haus Vorderleiten im Dezember 1927, por. Heiseler, *Zwischen*, 191-192.

³⁹ Sippl a Poljakov, *Puschkin*, 79, poznámka 56.

⁴⁰ Emanuel Jungclaussen, „Geleitwort,“ in *Alphone und Rachel Goettmann: In deinem Namen ist mein Leben, Die Erfahrung des Jesusgebetes*, ed. Alphonse Goettmann a Rachel Goettmann (Freiburg: Herder, 1993), 5.

⁴¹ Por. Sippl a Poljakov, *Puschkin*, 82.

je súčasne uchopené ako Božie dielo. V tomto smere ide, čo raz už naznačil Rosanov, že totiž náboženské opätovné spojenie Východu a Západu sa nikdy neuskutoční, až do nového vánku Ducha a lásky, podobne ako tomu bolo v ranom kresťanstve, ktoré bolo božským dychom pohnuté, idúc ponad národy Východu a Západu.⁴²

6. Záver

V roku 1929 vyšiel od Reinholda Waltersa v „Hochlande“ Carla Muthsa nekrológ o jeho priateľovi Henrym Heiselerovi.⁴³ Walter ocenil najmä „západo-východnú“ formu žitia ako existujúcu samu o sebe.⁴⁴ Pojem „západo-východný“ pritom priatelia Heiselera nerozumeli ako sčítanie obidvoch kultúrnych prostredí, ale ako niečo osobité.

S germanistom Josefom Nadlerom povedané: „Človek nemôže povedať, Heiseler „pozápadol“ východný život alebo dal západnému duchu východný odtieň. Jeho dielo je v takom zvláštnom spôsobe to tretie z týchto dvoch, aké v nemeckom jazyku sotva kedy vzniklo.“⁴⁵

Kontakt na autora:

Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Martin Tamcke
 Institut für Ökumenische Theologie und
 Orientalische Kirchen- und
 Missionsgeschichte
 Theologische Fakultät
 Georg-August-Universität Göttingen
 Platz der Göttinger Sieben 2
 37073 Göttingen
 Nemecko
 Email: martin.tamcke@theologie.uni-goettingen.de

Peer reviewed by:

doc. ThDr. Peter Gažík
 Mgr. et. Mgr. Marek Neština, PhD.

[Published online December 20, 2016]

⁴² Der Gral 19, H 8 (máj 1925), 407. Por. Sippl a Poljakov, *Puschkin*, 82-83.

⁴³ Por. Sippl a Poljakov, *Puschkin*, 86-87. Walterov nekrológ k Henrymu Heiselerovi vyšiel v „Kölnischen Zeitung“ (večerné vydanie) č. 667 z dňa 04.12.1931.

⁴⁴ Reinhold von Walter, „Henry von Heiseler,“ *Hochland* 26, 02.09.1929, 657-659.

⁴⁵ Josef Nadler, „Henry von Heiseler,“ in *Das Innere Reich* (1935/36) 2 (München: Verlag Albert Langen/Georg Müller, 1936), 1368.